

LISA 2.

Kalmistu läbi kaamerasilma: fotod.

FOTO 1. Hauakivid on Kärkla kalmistul valmistatud kas dolomiidist (vanemad) või graniidist (uuemad). See hauakivi tundub olevat rohkem põllukivi moodi, kujunduselt lihtne, kuid meelde jääv. Üldjuhul kuulub hauakivi juurde ka kujutis, siin see puudub.

FOTO 2. Kunstnik Paul Kammi hauamonument on Kärkla kalmistu ilmselt kõige eripärasem hauatähis. Monument on ilmselgelt püstitatud kollektiivi poolt, tänapäeval enam sellekohast märget hauatähisele ei lisata.

FOTO 3. Kunstnik Paul Kammile püstitatud hauamonument lähemaltvaates.
Foto on tehtud jõululaupäeval: teist korda kalmule tulles on lähedased
jõudnud pühade puhul lahkunule küünla süüdata.

FOTO 4. Jõulude ajal kalmistul käia on uus esimese vabariigi aegadest tulnud komme. Marju Torp-Kõivupuu (2003: 54) peab seda jõulujumalateenistuse kompensatsiooniks: nõukogude ajal oli jõulujumalateenistusel osalemine taunitav.

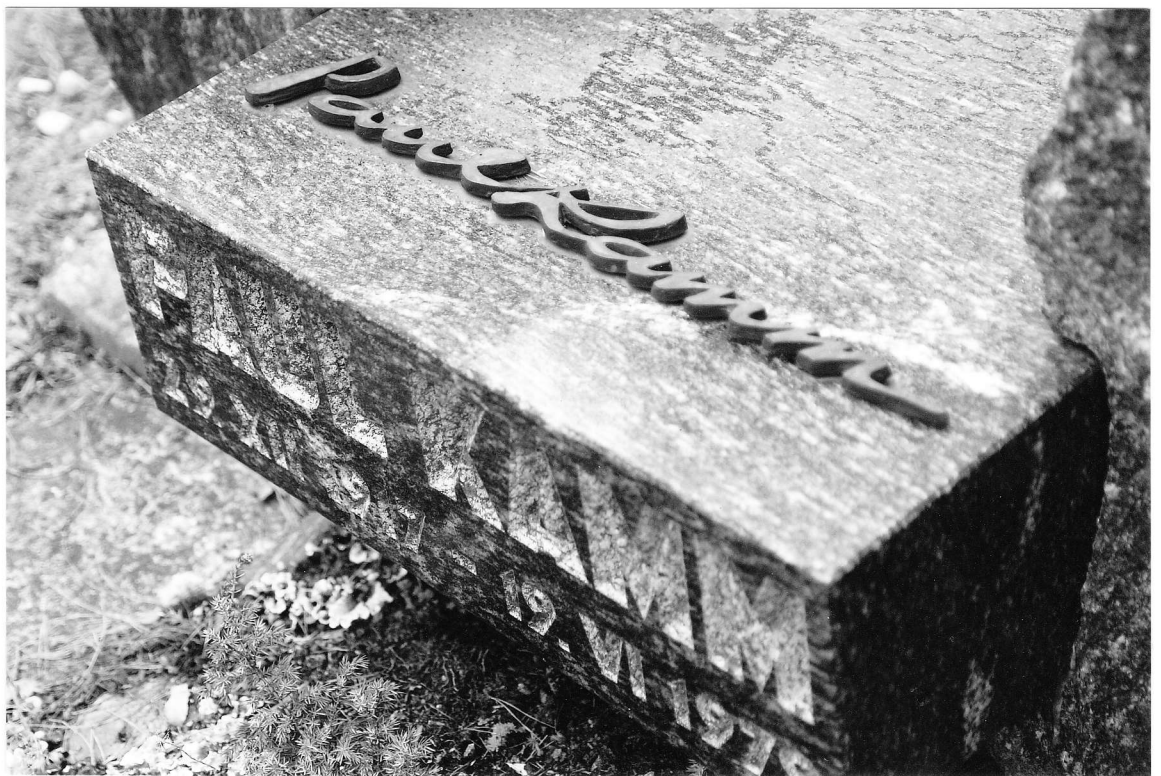

FOTO 5. Paul Kammi hauamonument pealtvaates: kunstniku autogramm on metalltähtedega kinnitatud hauamonumendile.

FOTO 6. Tüüpilise malmristi näidis. Rist on püstitatud kadunule ajal, kui malmristide osakaal kalmistul juba vähenema hakkas. Isikuandmed on ristile kinnitatud plaadiga. Siinkohal näeb, kuidas tavalist malmristi kaunistab erikujuline nimeplaat.

FOTO 7. Sepisristi näidis. Peaaegu pooled malmristidest on Kärkla kalmistul ilma isikuandmeteta.

FOTO 8. Omapärane väike sepirist, mis on pärit eelmisest sajandivahetusest. Ristile kinnitatud portselanplaadilt võib lugeda kadunu nime ja eludaatumeid. Rist on püstitatud kümneaastasele lapsele.

FOTO 9. Malmristile on võimalik lisada andmeid sellele lisaplaate kinnitades. Väga levinud selline kõrvuti kinnitamise viis ei ole: pigem asetatakse nimeplaat risti keskele ja teine selle taha. Üldjuhul ei sisalda ka teine plaat teise maetu andmeid, vaid ühel pool on kirjas isikuandmed ja teisel järelehüüdena hauakiri.

FOTO 11. Kärdla kalmistult leiab ka graniidist hauariste: neid on 20. sajandi esimesel neljal kümnendil püstitatud varakatele inimestele. Pildil oleva risti aluskivile on tahutud kadunu eludaatumid ja hauakiri, risti jaluselt leiab tähelepanelik vaataja viite selle valmistajale.

FOTO 12. Uhked 20. sajandi alguses levinud ja varakamatele inimestele püstitatud graniitristid olid valmistatud eritellimusel. Kui osata otsida, võib leida viiteid ka tellimuse täitjale. Siinne viide kiviraidurile on selgesti loetav ja suurekirjaline.

FOTO 13. Horisontaalplaat on Kärkla kalmistul kokku neli, ainsana neist on dateeritav pildil oleva hauaplaat, mille omanik on surnud aastal 1958. Horisontaalplaat on kaunistatud kujutistega. Brita Nickelsi (1990: 35) sõnul on sellise plaadi ainsaks suureks miinuseks, et talvel ei leia seda lume alt üles.

FOTO 14. Kärdla kalmistu ainsad plekksambad pärinevad eranditult 1950. aastatest. Samba kirjad on kirillitsas, hoolt nende eest peetud ei ole. Tõenäoliselt on neisse haudadesse maetud nõukogude ajal sisserännanud venelased.

FOTO 15. Plekksammas, mis üldiste pilkude eest kõrvale jäänuna (keset võsa) on rüüstamata. Ovaalis asetsenud pilt sinna maetust on küll kadunud, kuid isikuandmeid sisaldav silt veel alles, samamoodi samba tippu kaunistav viisnurk. Sarnaseid hauatähiseid kasutavad Siberi eestlased veel tänapäevalgi (vrd Korb 2004: 132-133).

FOTO 16. Kärdla kalmistu vanim dateeritav puurist on pärit 1944. aastast: rist on seisnud surnuaial juba üle poole sajandi. Võimalik, et kalmistul on veelgi vanemaid puuriste, kuid isikuandmete puudumise tõttu ei ole nende vanust võimalik määratleda.

FOTO 17. Milline on kõige vanem puurist kalmistul? Kuna puuristid on sageli dateerimata, on nende vanust raske määrata. Pildil olev rist on paigutatud tsementalusele, nagu seda oli kombeks teha malmristidega, mis levisid enne 1940. aastaid.

FOTO 18. 2000. aastatel on saanud kombeks kinnitada ristile plaat isikuandmetega ja lisada sellele ka kujutis. Puuristid on Kärdla kalmistul värvitud kas valgeks või hõbedaseks.

FOTO 19. Väga harva, kui keegi valmistab tänapäeval hauatähise ise, keelatud see ei ole. Sellesse risti on pandud palju leinamajäänutest, rist on erandlik ja kahtlemata meeldejääv.

FOTO 20. Väike kivirist kalmistu tagaosas ei sisalda küll teadet minevikust, kuid kalmistule ilme andjana on ta vägagi omal kohal.

FOTO 21. Kõikide hauatähiste info ei ole kergesti loetav, selle kiviristi andmestik paistab juba kaugelt kätte. Tegemist on kalmistu ühe vanema hauatähisega, mis on väga hästi säilinud. Esikirjad on vanematel hauatähistel olnud üheks tavapäraseks koostisosaks.

FOTO 22. Huarist aastasele tüdrukule, kelle elu ei ole jõudnud veel alatagi. Väikest tüdrukut on määratletud isa nime kaudu, enam levis selline määratlemisviis 20. sajandil. Hauatähisel on kasutatud esikirja.

FOTO 23. Peaaegu pooled malmristid on kalmistul ilma isikuandmeteta. See uhke lilleõiemotiividega kaunistatud rist ei räägi oma kunagisest omanikust enam midagi.

FOTO 24. Malmristid võivad sisaldada selle omaniku nime, kuid eludaatumid on jäänud märkimata. Pildil oleva risti haarade otsad on ristikheinalehekujulised. Mitmedki vanad malmristid on oma aluselt murdunud.

FOTO 25. Sarnaselt isevalmistatud puuristiga (vt foto 19) leiab kalmistult kaks raudristi, mis on ilmselgelt kohaliku sepa kätetöö. Taustal paistab sepirist, milletaolisi on Kärkla kalmistul isetehtud hauatähistega võrreldes palju rohkem.

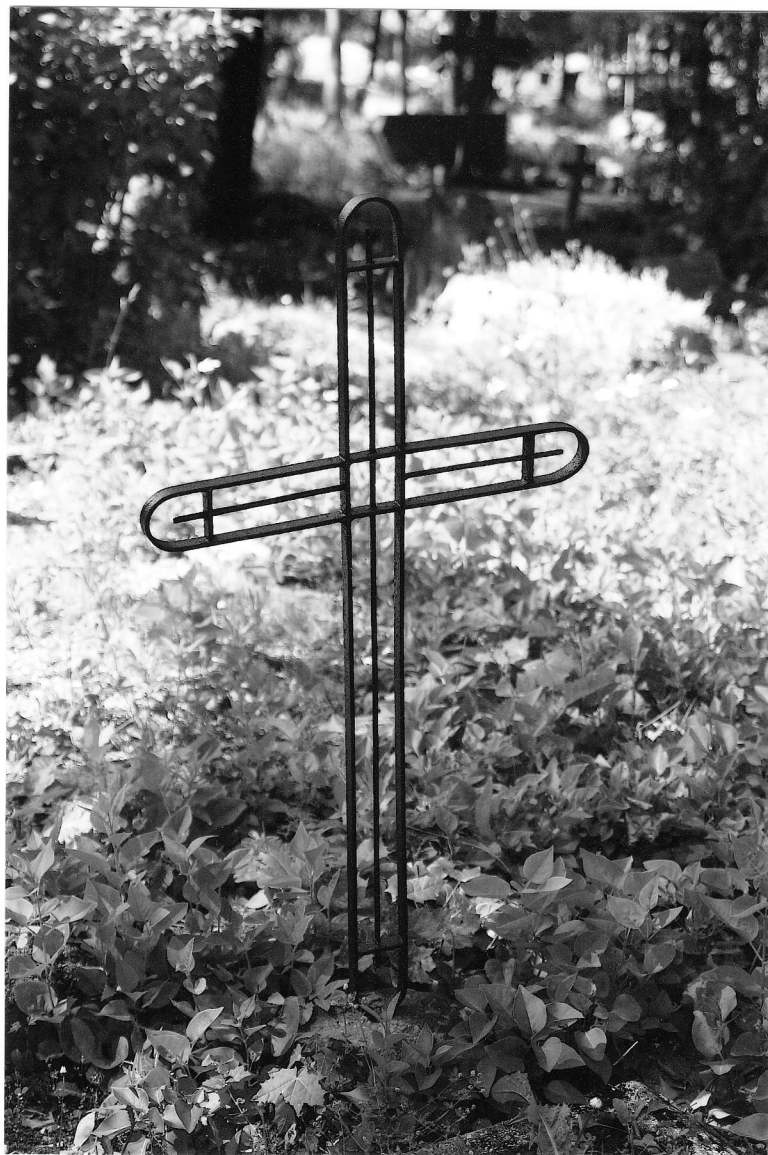

FOTO 26. Teine sepa kätetööna valminud raudrist. Võrrelduna omaaegse “masstoodanguga” on sellised ristid tagasihoidlikud ja üldises pildis silma ei hakka. Ristil andmed kunagise omaniku kohta puuduvad.

FOTO 27. See väike malmrist on vägagi erandliku informatsiooniga – 16.
Mida tähendab 16, on ilmselt teada vaid lahkunu omastele. Haud on
mahajäetud.

FOTO 28. Esimesed hauakivid kalmistupildis olid väikesed neljakandilised dolomiitplaadid. Vanemate hauakivide puhul näeb mõnikord võimalust toetada neid rauast alusele. Tegemist on lapse hauatähisega, rist ja loorberioks on levinud sümbolikombinatsioon nii 1940. aastatel kui ka tänapäeval.

FOTO 29. Väikesed nelinurksed hauaplaadid olid väikelaste hauatähistena tüüpilised kuni 1980. aastateni, seejärel vahetasid need välja üldpildis domineerivad murtud hauakivid. Plaadile on üles keskele tahutud risti ja okste kombinatsioon ning lisatud levinud soovitus “Puhka rahus”.

FOTO 30. 1940. aastatel leiab väikese dolomiitplaadi kõrval juba ka suuri dolomiitplaate, malmriste enam kalmistule ei tooda. Isikuandmete ees asetsev hauakiri “Puhake rahus!” on võimalik vaheetapp vanematel ristidel esinenud esikirja “Siin hingab Jummalah rahhoga...” (vt foto 21) muutumisel soovitusel (ja ühtlasi järelkirjaks) “Puhka rahus” (vt foto 29).

FOTO 31. 1940. ja 1950. aastatel kasutatakse hauatähise materjalina ka tsementi, kinnitades sellele dolomiitplaadi, pildil olev hauakivi on 1938. aastast. Palmioksa ja risti kombineerimine on kalmistul üks vanemaid juba malmristidel esinenud kujutisi, hakates 20. sajandi keskpaiku taanduma.

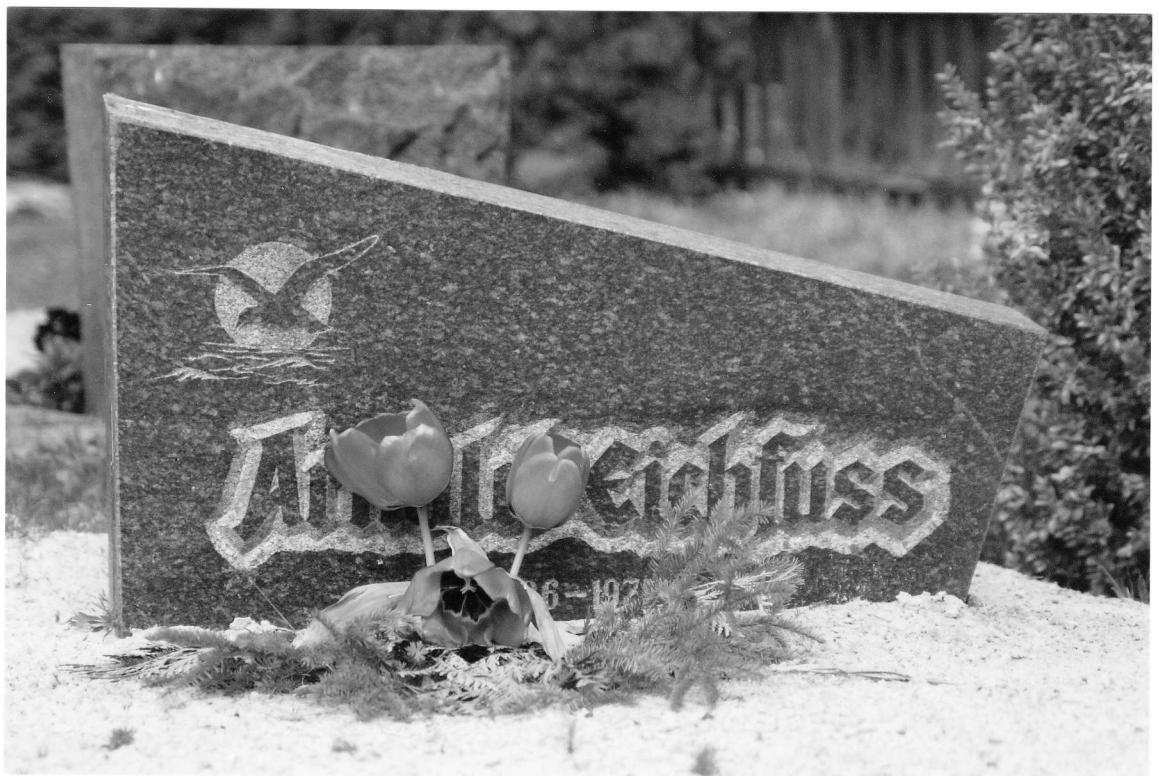

FOTO 32. Ebakorrapärane punasest graniidist nelinurk on pärit 1970. aastatest, kui hakkasid levima esimesed meremotiivi sisaldavad hauatähised. Merevaate üheks tüüpiliseks koostisosaks on lainete kohal lendavad kajakad.

FOTO 33. 1970. aastatele on iseloomulik ebakorrapäraste külgedega hauakivi, domineerivaks materjaliks on saanud graniit. Pildil oleval hauakivil on kujutisena kasutatud lihtsat risti, ja lisatud kinnitus, et suurel hommikul nähakse jälle.

FOTO 34. Murtud hauakivid on osa tänapäevasest hauatähisetraditsioonist. Murtud külgedega hauakivid viitavad looduslikkuse taotlusele, 1980. aastatest peale moodustavad nad juba enamuse kalmistule toodavatest hauakividest. Pildil olev hauakivi sisaldab üht vanemat kujutisemotiivi – leeki.

FOTO 35. Oskuslikult restaureeritud dolomiitplaat näeb välja nagu uus. Et säilitada läinud aegade hingus, on selle plaadi taastamisel lastud uuendada ainult plaadi esikülge. Hauakivile on tahutud kõige levinum sümbol kalmistul – rist. Üksikut risti leiab igalt neljandalt kujutisi sisaldavalt hauakivilt.

FOTO 36. Minnes lihtsama vastupanu teed, võib ajast puretud hauaplaadi asendada ka uuega. Mõnel juhul üritatakse vana plaadi kujundust ja sümboleid uuele üle kanda, mõnel loobutakse neist ja valitakse tänapäevasem kujundikeel.

FOTO 37. Hallist graniidist nelinurkne hauakivi on lihtne, sümbolina kasutatakse üldlevinud risti. Huvitav ja samas erandlik on abielupaari nimede paigutus: mees, kes on surnud esimesena, on märgitud teiseks.

FOTO 38. 1960. aastate hauakivide üheks iseloomulikumaks kujutiseks oli risti ja tammelehtede kombinatsioon, mida kasutatakse enamasti perekonnahauakividel. Punasest graniidist hauakivile on tahatud ka hauakiri, mis nendinguna kinnitab armastuse püsivust.

FOTO 39. Võimaluste suurenedes on populaarseks saanud musta graniidi kasutamine, mustalt pinnalt paistab tahutu ka paremini välja. Sellelt hauakivilt on väga hästi näha graafiliste jooniste eripära: varasema lihtsa sümbolkeele on välja vahetanud detailideni viimistletud vaatemotiiv. 2000. aastatel kasutati hauakividel meremotiivi ristiga võrdselt, neist veelgi populaarsem oli vaid küünlakujutis.

FOTO 40. Malmristid olid enim levinud ajavahemikus 1900-1920, seejärel nende kasutamine vähenes. Malmristi plaadile võidi märkida nii isikuandmed, hauakiri kui ka kujutis: kõige levinum oli rist kombineeritud palmioksaga.

FOTO 41. Enne nõukogude okupatsiooni sümboliseerisid viisnurksed tähekesed ehk pentagrammid valgust ja vaimsust. Muuhulgas kasutati neid sünnidaatumi ees, samal ajal kui surmadaatumile eelnes rist. Nõukogude okupatsioon muutis pentagrammi tähenduse eestlase jaoks kardinaalselt. Malmristi tipud on ristikehinaalehekujulised.

FOTO 42. Kunstipäraseid sepisriste on kalmistul palju. Siinse risti haarasid kaunistavad liaanina vonklevad viinapuuväädid. Risti omaniku kohta andmed puuduvad.

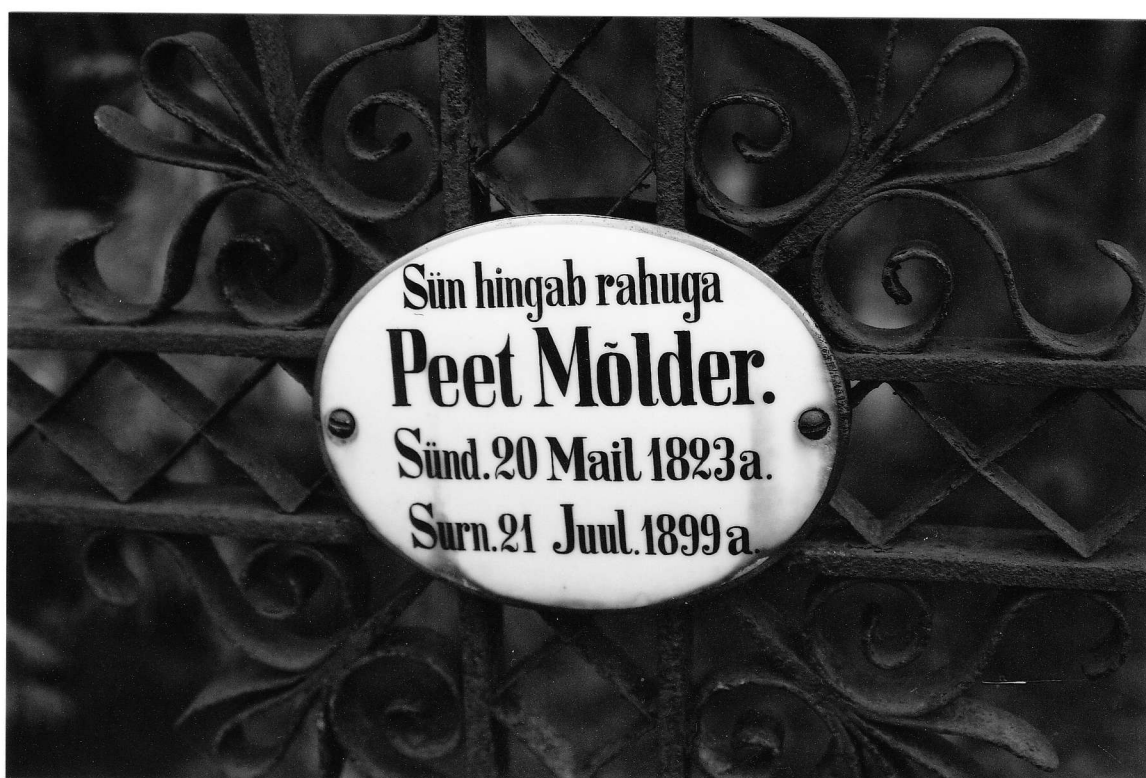

FOTO 43. Portselanplaadile on märgitud kadunu isikuandmed ja vanadele malm- ning kiviristidele iseloomulik esikiri. Portselanplaadil on kuldääristus. Kaunid sepisristid tunduvad kõik väga sarnased, kuid lähemal uurimisel osutuvad ikkagi detailides erinevateks.

FOTO 44. Kiri ristil ei ole alati loetav, siin pildil näeb seda tänu ülevärvimisele: “Nüüd tahan julgelt römuga /.../ jure, Jesus! minna; Ei üksi /.../nnud woi ärrata Kui armas Jesus, sinna /.../ maggan haudas rahhoga Sa üksi /.../nud ärrata Ja taewarik /.../ta.” Ristikleheotsaliste tippudega ristid on üldjuhul malmist.

FOTO 45. Malmristid ei olnud mõeldud lihtsalt hauda tähistama, vaid taheti, et nad oleksid ka ilusad. Sellele ristile on kinnitatud plaat isikuandmete, kujutise ja esikirjaga. Väikese poisi mälestuseks püstitatud risti haaradele on lisatud raudlillekesi.

FOTO 46. Hauda on kaunistatud ka raudvitstest oksakestega, nende täpsem tähendus ei ole teada. Sellised oksakesed on võinud ehtida ka raudaedu, Kärkla kalmistult leiab ühe malmristi külge panduna.

FOTO 47. Plekkpärjad olid levinud 1930. aastatel, sinne plekkpärg on kalmistul ainus. See on väga hästi säilinud, isegi lillekeste sinine ja lehtede roheline värv on näha. Pärja ümbritsev plekkkarp on kinnitatud risti jalamile. Risti haarad on kaunistatud lilledega.

FOTO 48. Peremärke leiab Kärdla kalmistu kolmelt kiviristilt. Vanim neist oli pikali maas, peremärgi avastasin risti teiselt küljelt vastu maad. Peremärk on ristile tahatud suurelt ja sügavate sisselõigetega, olles väga hästi säilinud.

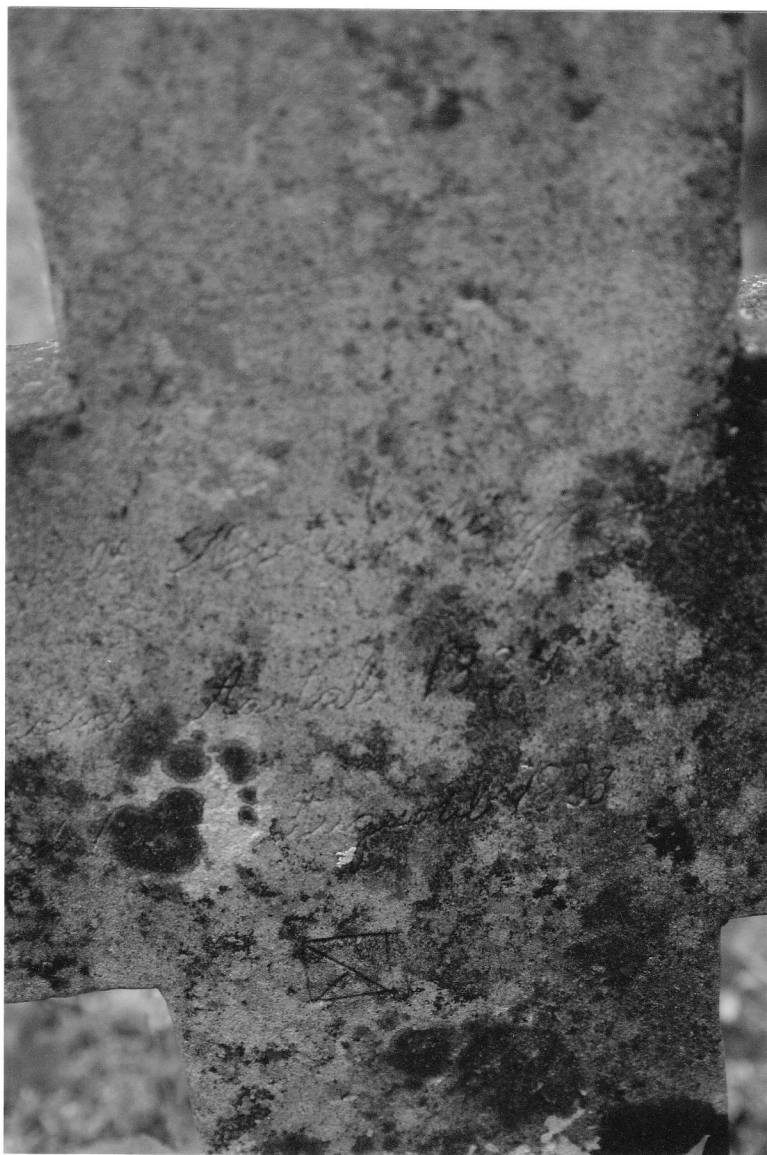

FOTO 49. See kivist asub käidava jalgte kõrval, peremärk on uuristatud väikse nelinurgana isikuandmete alla ristijalale. Kuna rist peaks olema kõigile nähtavas kohas, oleks huvitav teada, kui paljud seda peremärki on märganud, ja kui paljud teadvustavad, et tegemist on peremärgiga.

FOTO 50. Tagurpidi ankru kujuline peremärk kivistil on väikselt uuristatud isikuandmete alla ristijalale. Peremärkide lisamine hauaristidele oli võimalik, kuigi levinud komme see polnud: pigem olid peremärgid mõeldud tähistama vallasvara.

FOTO 51. Dirigent Edgar Pärnsalu hauakivi on Kärkla kalmistul üks eriliimelisemaid. Kadunu seotusele muusikaga viitab noodijoonestik ja viiulivõti, kadunu nimepilt kujutab endast tema autogrammi.

FOTO 52. Aleksander Resta seotusele teatriga viitavad nii isikupärane hauakiri kui ka nuttev ja naerev teatrimask. Tõenäoliselt on hauakivi tellitud kollektiivi poolt.

FOTO 53. Öökulliskulptuur on üks uuemaid kaanonist väljapoole jäävaid hauatähiseid. Naise neiupõlvenime mainimise kõrgaeg jääb 20. sajandi nelja esimesse kümnendisse.

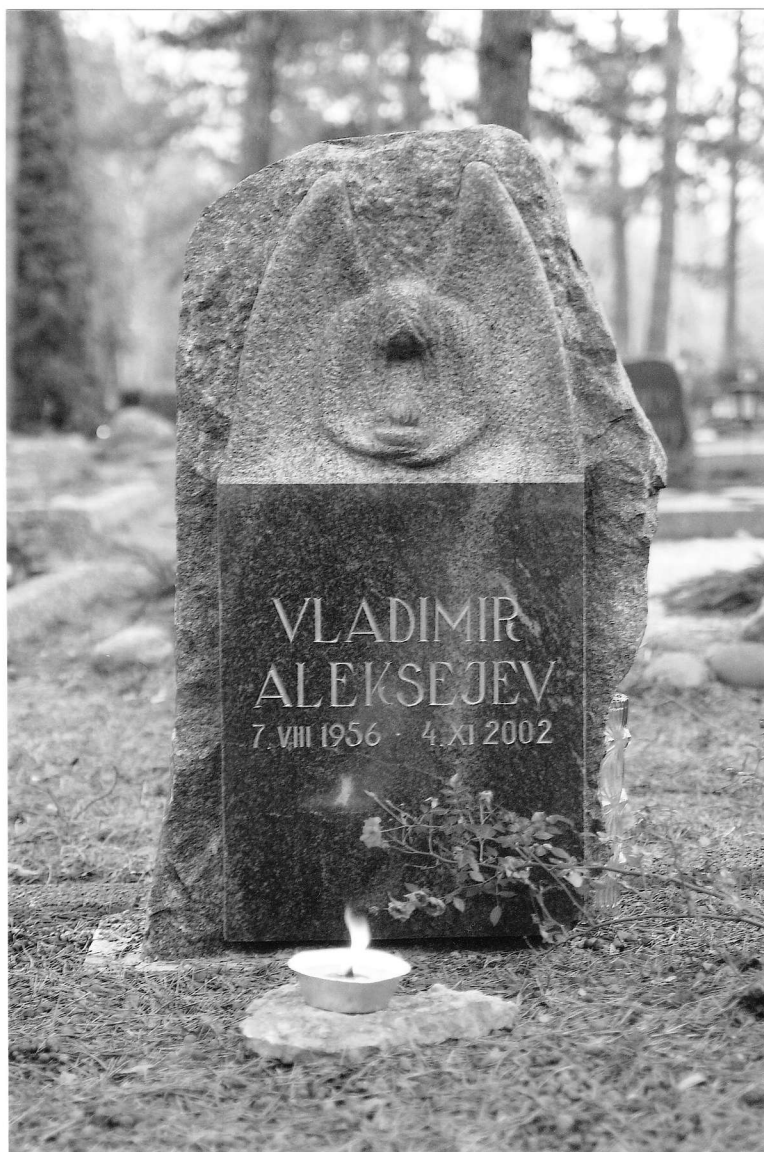

FOTO 54. Võimaluste suurenedes on kalmistupilti hakanud ilmestama eripärased hauakivid. Pildil olev ingel palvetab, hoides kätel (elu)leeki. Kuna foto on tehtud jõululaupäeval, on kadunule süüdatud ka küünal.

FOTO 55. Pääsuke si rahvuslinnuna Kärkla kalmistu hauakividelt ei leia, küll aga kajakaid, keda armastatakse siduda meremotiiviga. Pildil oleval haul on keegi omastest just käinud ja süüdanud kadunu mälestuseks küünla.

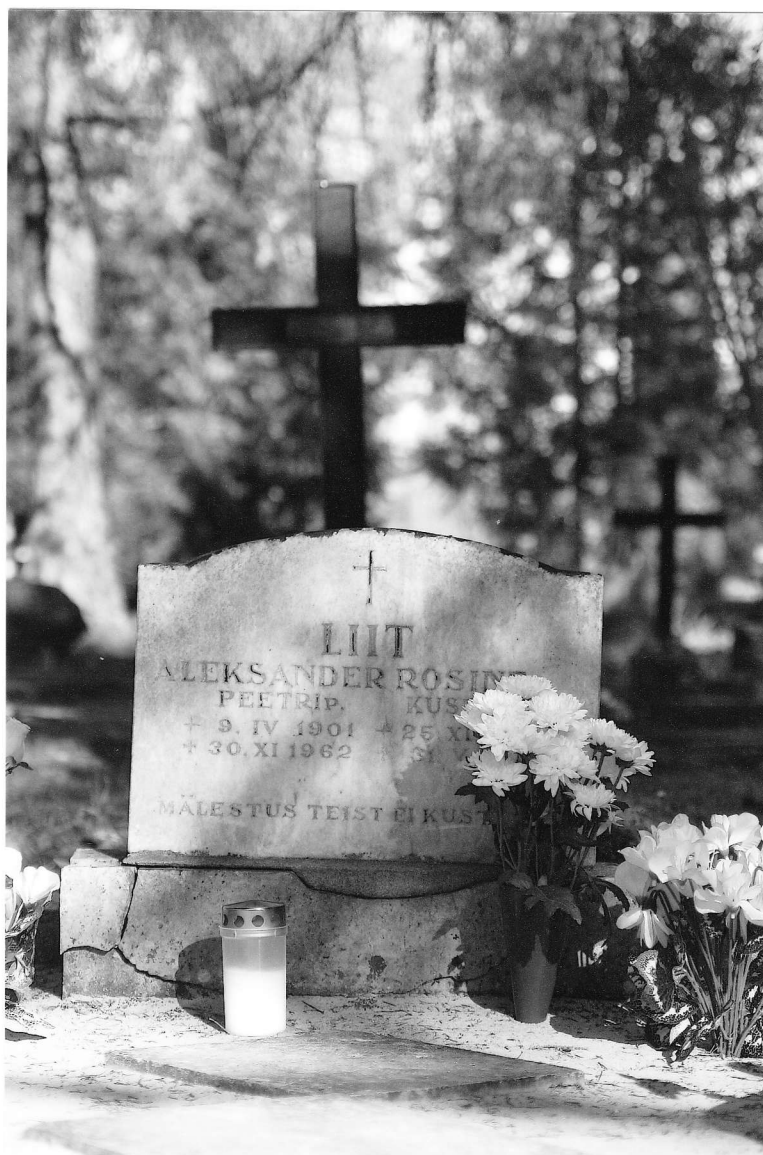

FOTO 56. 1960. aastatel leidis ristikujutise enam kui pooltelt hauakividelt. Levinud olid juba ka graniitkivid, nendega võrdselt ilmestasid kalmistupilti dolomiithauakivid. Pildil oleva hauaplaadi eripäraks on isanimede mainimine, mida enim kohtab 1920.-1930. ja 1950.-1980. aastatel, viimasel perioodil arvatavasti vene nimede kirjutamisviisist mõjutatuna.

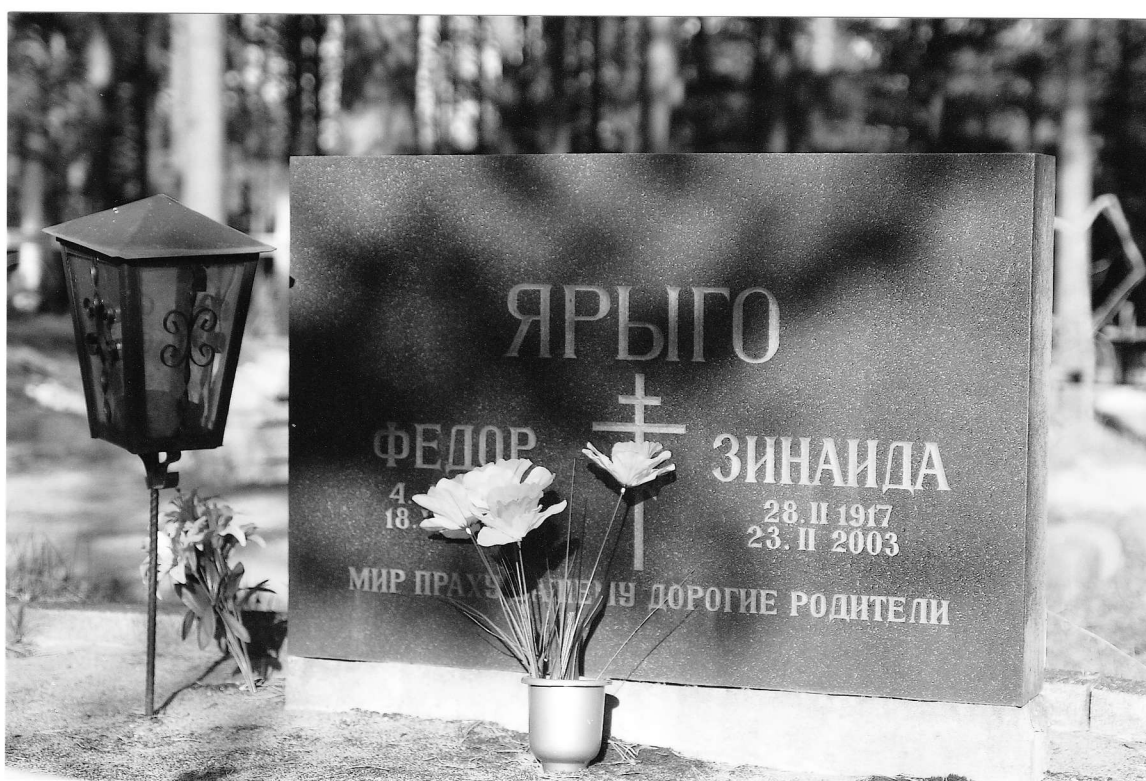

FOTO 57. Kirillitsa kasutamine ei tähenda automaatselt, et hauakivile oleks tahutud ka vene õigeusu rist: siin on seda siiski tehtud. Venelaste hauakirjade puhul on tüüpiline lähedust väljendavate sõnade kasutamine, nt *дорогой*.

FOTO 58. 20. sajandi keskpaiku olid levinud suured dolomiitplaadid. Hauakivi allaossa on märgitud soovitus “Puhka rahus”, üleval näeb tammelehtede ja risti kombinatsiooni. Tamme kui jõulist sümbolit seostatakse tihti mehega. Vanade hauatähiste (ka ristide) ees näeb sageli n.ö kivist kirste, millesse sellel hauaplatsil on istutatud lilli.

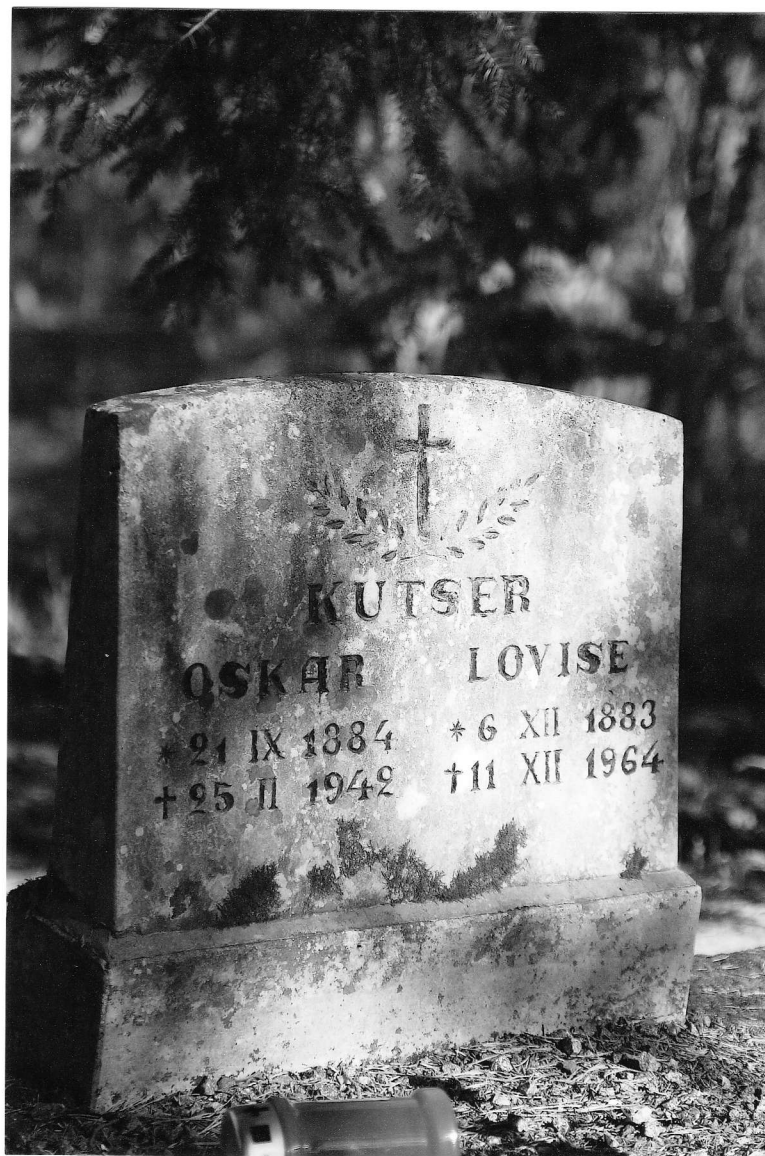

FOTO 59. Loorberi ja risti kombinatsioon on Kärkla kalmistul üks läbivamaid sümboleid. 1960. aastatel tuuakse graniithauakivisid kalmistule juba sama palju kui dolomiitplaate.

FOTO 60. Leegi kui kujutise kasutamise kõrgajaks olid 1970. aastad, samal aastakümnel sai hauakivi toorainena valdavaks graniit. Soovituse “Puhka rahus” leiab paljudelt hauakividelt, soovitusi üldjuhul ei varieerita.

FOTO 61. 1980. aastatel kasutatakse hauakividel leegikujutisega paralleelselt juba ka küünalt. Murtud hauakivi võidukäik on alanud: üle poole kalmistule toodavatest hauakividest on murtud külgedega.

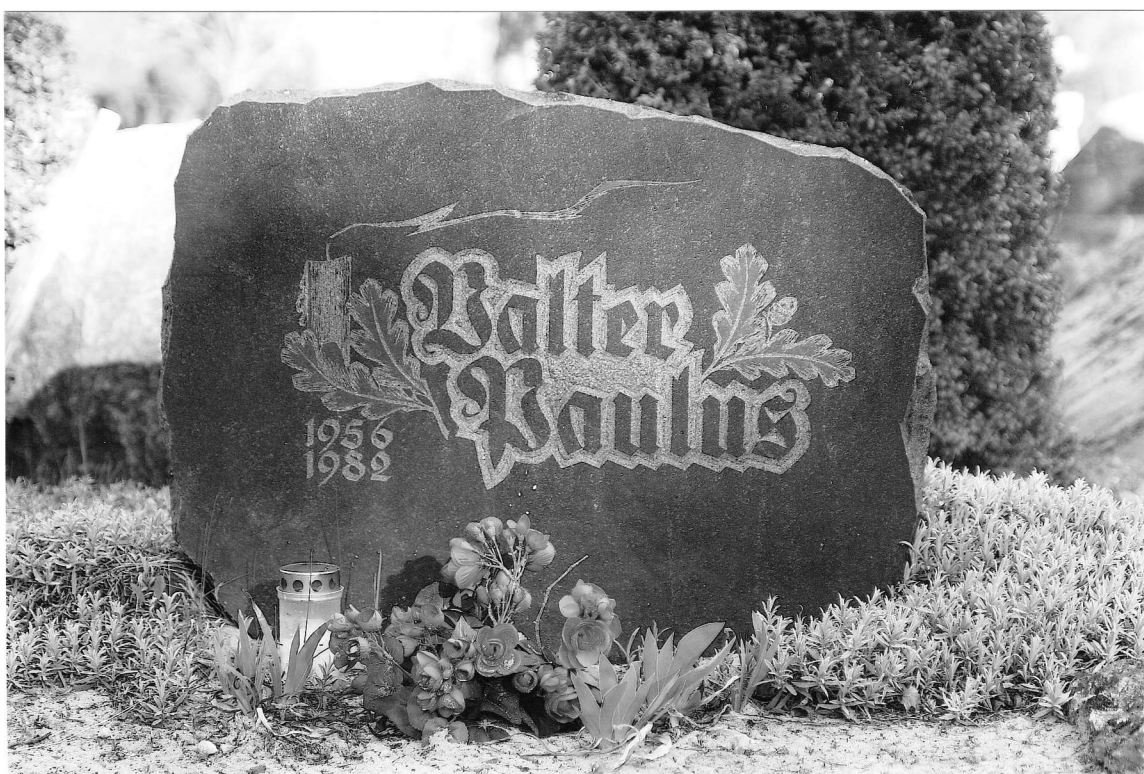

FOTO 62. Künal kombinatsioonis tammeoksaga on levinud motiiv eelkõige 2000. aastatel, 1980. aastatel võis sellist hauakivi nimetada erandlikuks. Ka künla kujutamine kustutatuna levis pigem kümnend hiljem: üldjuhul märgitakse nii varalahkunud inimese eluteed.

FOTO 63. Kūūnal kombineerituna tammeoksaga on levinud motiiv eelkõige perede puhul. See hauakivi on erandlik oma isikuandmete märkimise poolest: tavaliselt tahutakse nime alla ka eludaatumid, siin on lepitud lihtsa väikese mälestuskiviga, mille kujunduses on eelistatud tagasihoidlikkust.

FOTO 65. Merevaatega tumedast graniidist hauakivile on lisatud hauakiri, mis meenutab töötust ülestõusmisest. Lisaks männile, mida võib pidada üheks saarele iseloomulikuks sümboliks, on hauakivi vasakule poolele tahutud väikesed kadakapõõsad.

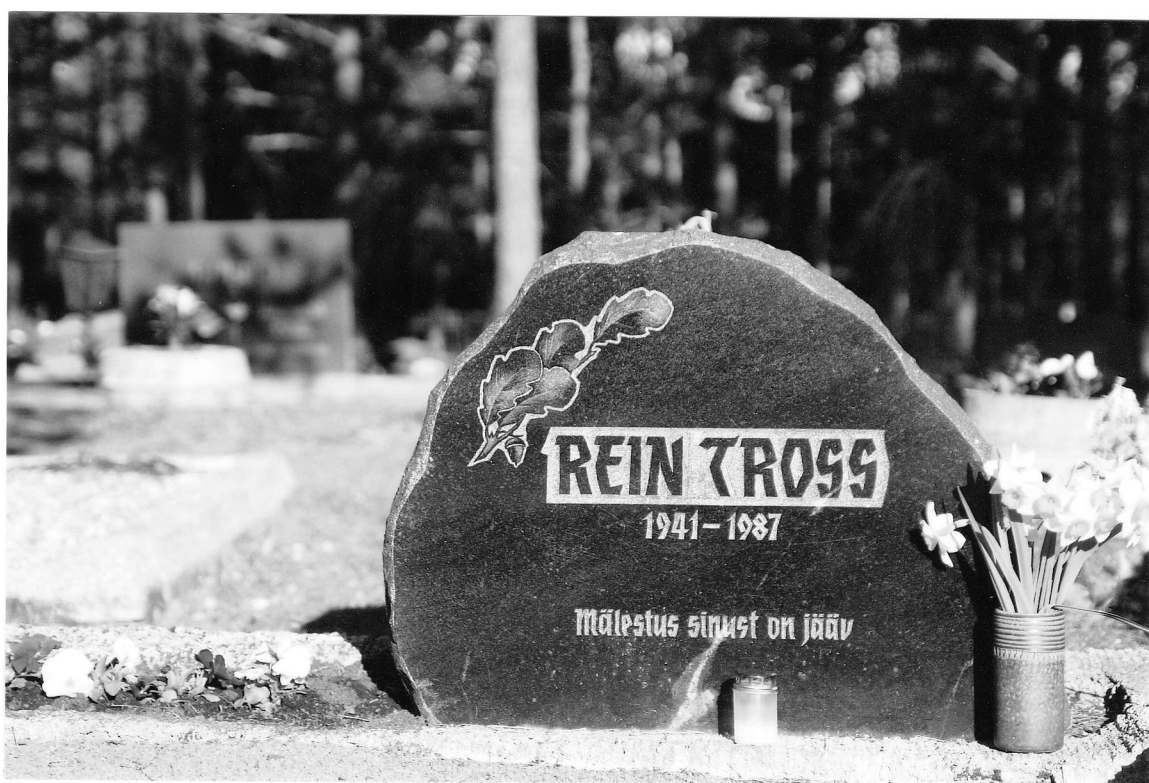

FOTO 66. Tamm puuna on hauakivide kujutistes erandlik nähtus, tammeoksad aga väga levinud eelkõige perehauatähisega kokku käiv motiiv. Kujutiste detailiseerudes armastatakse tammeokste juurde tahuda ka tõrusid, lehtede rootsudki on ükshaaval välja joonistatud. Hauakiri kinnitab, et kadunut ei unustata.

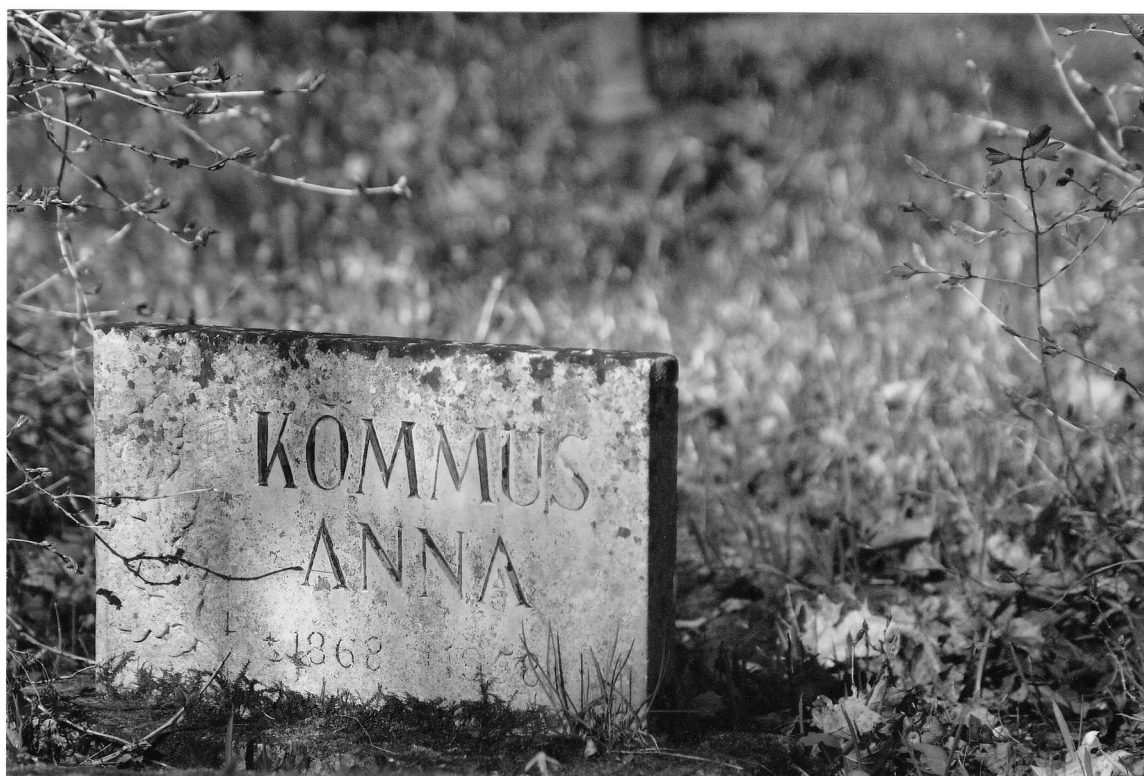

FOTO 67. 1950. aastatel leidis kalmistul suure dolomiithauakivi kõrval ka väikeseid dolomiitplaate. Vana hauatähise kõiki kaunistuselemente ei ole lihtne korraga haarata, siin võib tähelepanelik vaatleja vasakul pool leida näiteks tammeoksamotiivi.

FOTO 68. Kõigepealt hakati kujutisena hauakividele tahuma kaski, siis kaseoksi. Kaseoksad on levinuim okstemotiiv 1980. aastatest peale.

FOTO 69. Viljapead ei ole Kärkla kalmistu hauakividel väga levinud motiiv. Seni on viljapead enim esinenud 1980. aastatel, elu katkemise tähistusena on neid kombeks murda. Hauakirjas kinnitatakse mälestuse jäävust.

FOTO 70. Roosi nägi esimest korda kalmistu hauakivide kujunduselemendina 1980. aastatel, roosi armastatakse siduda naissoost kadunudega. Hauakivile tahutud hauakiri on tänapäeva järelehüüete lühidust arvestades erakordselt pikk ja luulekeelne.

FOTO 71. Esimesed lillemotiivid ilmusid kalmistupilti juba 20. sajandi keskpaiku. Õrnade kevadlillede kujutisi seostatakse lastega, maikelluke on laste hauatähistel üks levinumaid. Pildil olev väike dolomiitplaat on pühendatud üheaastasele poisile.

FOTO 72. Esimesed meremotiivi sisaldavad hauakivid jõudsid kalmistupilti juba 1970. aastatel, nende laiem levik sai alguse 1980. aastatel. Meremotiivi juurde kuulub sageli ka kajakakujutis.

FOTO 73. Jälgides meremotiivi levimist, näeb kujutiste detailiseerumist hauakividel. 2000. aastatel oli meremotiiv üks populaarsemaid künla ja risti kõrval, laineharjadki on ükshaaval vahuseks joonistatud.

FOTO 74. Kõige rohkem ebakorrapäraste külgedega hauakivisid leiab Kärkla kalmistult 1970. aastatest. Kui meremotiivi kasutatakse nii meeste- kui perekonnahauatähistel, siis ankrut kujutisena peetakse ainult meeste sümboliks.

FOTO 75. Kadunu tausta ei ole kombeks tänapäeva hauatähistel pikemalt lahti kirjutada, üks väheseid tõiseid sümboleid, mida kalmistult leida võib, on laevakujutis. Sarnaselt ankruga kasutatakse laevakujutisi ainult meeste hauakividel.

FOTO 76. Punasele graniitkivile on tahatud üks enamlevinumaid sümbolikombinatsioone: rist ja loorberioksad. Perekonna matmispaiga sünonüümikas esineb sageli *rahula*-viite kasutamine, lisaks tuletab pildil olev hauakiri möödakõndijale meelde, et temagi elulõng katkeb ühel hetkel.

FOTO 77. 1970. aastatel on graniithauakivi dolomiitplaadi üldisest kalmistupildist välja tõrjunud, pildil olev hauatähis on üks viimaseid, mis siia toodud on. Tagasihoidlik risti-loorberiokste kujutis, lisaks kinnitus, et kadunut ei unustata iial. Lahkunu nime on püütud musta värviga paremini esile tuua.

FOTO 78. See malmrist on püstitatud saksa päritolu naisterahvale. Kasutatud on esikirja, esile on toodud naise neiupõlvenimi, sünni- ja surmakoht. Rist on kaunistatud lillemotiividega.

FOTO 79. Kunagise kirikuõpetaja hauakivi ei ole kindlasti mitte üldisi kaanoneid järgiv. Lisaks ametile loeb siit välja ka kadunu eestistamiseelse perekonnanime, isikustatud on piiblisalmi: “Vaata, kas ma olen valuteel ja juhata mind igavesele teele!” (Ps 139: 24)

FOTO 80. Parun Ungern-Sternbergi hauatähis asub kalmistul aukohal: kõik kalmistult läbikäivad ekskursioonid kõnnivad aastatel 1835-1898 Kärkla kalevivabrikut juhtinud mehe hua eest läbi. Lisaks positsioonile on hauatähisele märgitud paruni sünni- ja surmakoht.

FOTO 81. Pildil olev kivist on üks viimaseid, mis kalmistule 20. sajandi alguses veel toodi. Hauakiri kinnitab usku paremasse ellu teispooluses, hauakirja alla on tahatud ornament.

FOTO 82. Palmioksaga ristikese alla on tahutud järelehüüe aasta vanuselt surnud poisile. Rist on pärit 1880. aastatest, kui neljast püsivast materjalist tehtud hauatähisest kolm oli kalmistul juba malmist.

FOTO 83. 1870. aastatel leidis kiviriste igalt kolmandalt haualt, siinse kadunu eludaatumiteks on märgitud ainult surmakuupäev. Hauaaseme kõledusele viitava hauakirja alla on tahatud väike ornament.

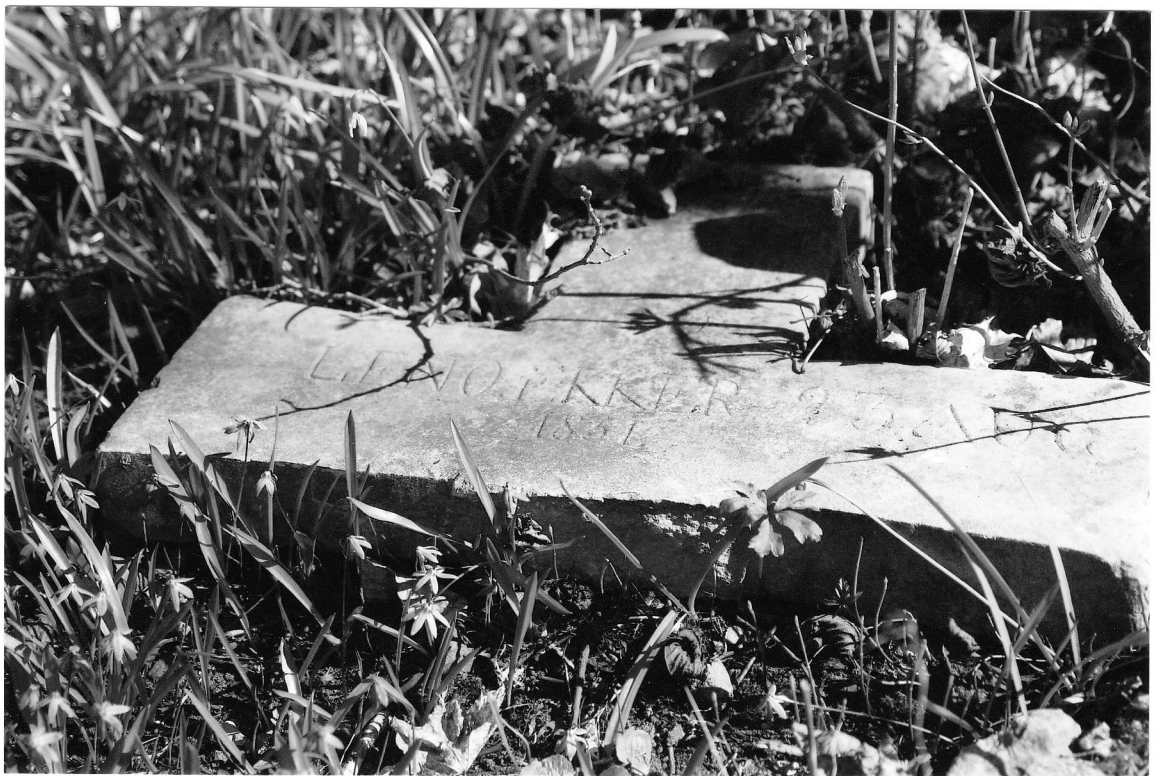

FOTO 84. Kõik vanad kiviristid ei ole terviklikuna säilinud. Pildil olev rist, mis toodi kalmistule juba 160 aastat tagasi, on jalalt murdunud. Suvisel ajal on sellised hauatähised rohu sisse mattunud. Pilt on tehtud kevadel.